ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարեկանը և 7 ամսականը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատունը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak".
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնները ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

Յայտարարութիւնների համար պիտի դիմել [illegible] Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, [illegible] Морская, 11, [illegible] Маршальковская, 130, [illegible] Большая 38, [illegible] Площадь Биржи 8.

1913 Թ. [illegible] 1914 Թ. [illegible] 1) «Մշակ»-ն ու կինը, 2) «Մշակի» [illegible]

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲ. [illegible]

Առաջնակարգ մեծ ցիրկ ԵՂԲ. ԵՍԻԿՈՎՍԿԻՆԵՐԻ

[illegible] ԱՅՍՕՐ, [illegible] դուղձների վրա։ Հանդէս կը գան ուրախ տրամադրութիւն առեղծող ԵՂԲ. ՎԻՆՁԵՆՑՕՆԵՐԸ, ժողովրդ. երաժիշտ-էկսցենտրիկներ պ. պ. ԲՐՕԿԱՐՍԸ՝ նորերս եկած Աւգուստիկի հետ միասին, ամեն տեսակ կենդանիներ մարզող ՌՕԲԷՐՏՍԸ իր խելօք խոզուկի և մատեմատիկ շան հետ։ Հանդէս կը գան նոյնպէս սալտոմորտալիստ ԺՕԶԷՖԸ ձիով, իտալական լարախաղացներ պ. պ. ԴԻԼԼԱ ԿԱԶՕ։ Ներկայացման սկիզբը երեկոյեան ժ. $8^1/_2$-ին։
731. 1—1

ԲԺ. Ա. ՇԻԽԵԱՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ

և վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը իր ՆՈՐ բնակարանում՝
Գանօվսկայա փող. № 23,
տելեֆօն № 15—30.
տռ. 725. 5—2

Հայ ժուռնալիստներից մէկը, որ ունի անշարժ կայք, ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ ՎՃԱՐԵԼԻՔՆԵՐ ունենալով և իր չնչին շարժական ինչքն էլ աճուրդից ազատելու համար, խնդրում է բարեսէր անձանց շուտափոյթ կերպով, մուրհակով, թէկուզ խոշոր տոկոսով, տալ իրան փոխարինաբար

50 րուբլի,

մինչև սեպտեմբերի վերջը վերադարձնելու պայմանով։ Հասցէն տեղեկանալ Գօլօվինսկի պրօսպ. վրա «Պրօգրէսս» մագազինից։
(հ.) տռ. 733. 2—1

◆ Մուշի դաշտի Իրիշակ գիւղում Թիւրք Հասանը սպանել է մի հայ պատանի։ Ոճրագործը ազատ է։

◆ Տրապիզոնում և Կիրասոնում եւրոպական նաւերից գիշերով, գաղտնի միջոցով զէնքեր դուրս հանելու փորձը անցել է անաջող։ Բռնված են բազմաթիւ «մանլիխեր» և «կաա» սիստեմի հրացաններ ու մեծ քանակութեամբ փամփուշտ։ Զէնքերը պատկանելիս են եղել Թիւրքին։

◆ Երզնկայի Մեզրէ-[illegible], [illegible], Զորս-Գանկ, Հոռոմագրակ, Տանձիկ գիւղերը ենթարկվել են քիւրդ աւազակախմբերի յարձակումներին ու սպառնալիքներին։

Փուրմ

Անցեալները Թիւրք դատարանապետի մը հետ ունեցած տեսակցութեանս մէջ, երբ անոր կը թուէի օրուան դէպքերը և կառավարութեան անարդարանալի ընթացքը, նա ինձ ըսաւ, թէ «հայուն կրնայ պահանջել ու գանգատիլ, իսկ մեր գործն է ու պիտի լինի անոր խնդրանքները մերժել և վայն հարուածել»։ Ահա յայտնութիւն մը, որ կը ցոլացնէ երկիրը բարեկարգել ուզող Թիւրք պաշտօնեաներու մտայնութիւնը, ո-րով կառավարությունը [illegible] բերումով ժամանակին իրենց ձեռք բերած երկիրները, ապստամբեցուցին դալերէ ի վեր իրենց հնազանդ քաղաքացիները, և որով պիտի կորսնցնեն իրենց մնացեալ երկիրը, ենթարկելով զիրենք գերութեան անտանելի այն լուծին ներքև, ուր մենք տանջուեցանք ու հալածուեցանք։ Ուրախ եմ ըսելու, թէ մինչ մենք այդ տխուր շրջանը լրացնելու և ազատութեան նոր դարաշրջանի մը մէջ մտնելու կը պատրաստուինք, անոնք նոր պիտի սկսին (ինչպէս Ռումէլիի մէջ արդէն սկսեր են) ծեծուիլ ու հալածուիլ դեռ իրենց երէկի ծեծած ու հալածած քրիստոնեայէն ու բոյաէն։

Ահա այս էր այդ պաշտօնեային տուածս պատասխանը։

Մշեցի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Պարիզ.—«Ժուռնալ դէ Դէբա» հերքում է այն լուրը, թէ ֆրանս-թիւրքական պայմանագիր է ստորագրվել մաքսային տուրքերն աւելացնելու, 700 միլիօն թիւրքական փոխառութիւն աջողեցնելու և Հայաստանում ու Սիրիայում երկաթուղիներ կառուցանելու կօնցէսիաներ տալու մասին։ Լրագիրը պնդում է, որ փոխառութիւնը կարող է կնքվել միմիայն նրանից յետոյ, երբ Թիւրքիան վերջնական հաշտութիւն կը ստորագրէ Բօլգարիայի և Յունաստանի հետ, և երբ արձակված կը լինեն Թիւրքական զօրքերը։ (Հ. Գ.)

—

Շուտով ռուսերէնի է թարգմանվելու ֆրանսիացի գրող Մարսէլ Լէարի «Հայկական հարցը փաստաթղթերի լուսաբանութեամբ» գրքոյկը։

—

Մեզ հասած տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ վերջերս Վանի շրջակայքում քիւրդական ասպատակութիւնները խաղաղ հայ շինական ազգաբնակութեան դէմ ընդարձակ չափեր են ընդունել։

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԻՒՐԵՐԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Թիֆլիս են հասել եղբարք Նօէլ Բաքստօն և կրօնաւոր Հարօլդ Բաքստօն։ Առաջինը՝ քաղաքական գործիչ, Լօնդօնի բալկանեան կօմիտէտի նախագահն է և հոգին և միևնոյն ժամանակ հայկական կօմիտեաի անդամն է։ Նա կամենում է ճանապարհորդել հայկական այն նահանգները, ուր պէտք է մտցվեն րէֆօրմներ, որպէս զի ի մօտոյ ծանօթանայ հայկական հարցի հետ և կարողանայ պաշտպանել անգլիական մամուլի և խորհրդարանի մէջ։ Եղբայրը՝ Հ. Բաքստօն՝ անգլիական եկեղեցու պաշտօնեայ է և փափագում է հայ եկեղեցականութեան հետ յարաբերութեան մտնել և մօտից ուսումնասիրել նրան։

Ճանապարհորդները երէկ երեկոյեան ուղևորվեցին Էջմիածին և Երևան։

Նրանց ընկերանում է Արամ Րաֆֆին, որ Լօնդօնի հայկական կօմիտեաի քարտուղարն է և «Ararat» հանդէսի խմբագիրը։

Անգլիացի ճանապարհորդ երկու եղբայրները երէկ այցելեցին «Մշակի» խմբագրատունն և ունեցան շահեկան խօսակցութիւն։

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

—

Էրզրում, 28 օգոստոսի

Քաղաքի ծայրում, ռազմական պատնէշների տակ, Թիւրքերը կողոպտեցին ամառանոցից վերադարձող մի հայ ընտանիք։ Թալանչիները մնացին ազատ։

◆ Քաղաքում մի ծերացած Թիւրք բռնաբարեց 8 տարեկան մի հայ աղջկայ։ Կառավարութիւնը չը ձերբակալեց ոճրագործին։

◆ Կոպ լերան մօտ, պետական շօսէի վրա, քիւրդ աւազակախումբը կողոպտեց նահանգապետի երիտասարդ որդուն և Էրզրումի կրօնական դատաւոր հաքիմին։

Նոյն վայրերի մօտ քիւրդ աւազակները սպանել են մի սայլապանի. կան 2 վիրաւորներ ևս։ Թալանչիները ազատ են։

◆ Բաբերդի Գուվի գիւղում Թիւրքերը մահացու վիրաւորել են մի հայի. փոխանակ Թիւրքերի՝ բանտարկված է վիրաւորված հայը։

◆ Նոյն շրջանի Աւերակ գիւղում Թիւրքերը ծանր վիրաւորեցին մի հայ պատանու՝ դաշտում աշխատելիս։

◆ Բաբերդում Թիւրքերը փողոցի շների ճակատին խաչ նշաններ են դրոշմել։ Հայերի բողոքին Թիւրք կառավարիչը պատասխանեց. «Զարժէ այդպիսի բաների համար ազգերի համերաշխութիւնը վրդովել... անխիղճ չարութիւնը լաւագոյն միջոցն է նման պարագաներում...»։

◆ Բաբերդի գիւղերից մէկում Թէհիմաղան բռնաբարել է մի հայ կնոջ՝ Իսկուհի անունով։ Թէհիմ-աղան ազատ է, հակառակ հայերի բողոքին։

◆ Քղիում մի քիւրդ աւազակախումբ յարձակում է գործել Խուբսի գիւղացիների վրա։ Կատարված է թալան։ Թալանչիները ազատ են։

◆ Ծովասար լեռան լանջի վրա գինված քիւրդերը թալանել են 3 հայերի։ Թալանչիները մնացին ազատ։

◆ Քիւրդ բօշաներ՝ Դլօ, Մէջօ, Էֆօ կատարել են թալաններ Կինջի գաւառում։ Վիրաւորված են հայերից մի քանի տղամարդիկ ու կանայք։ Թալանչիները չը ձերբակալվեցին։

◆ Կինջի գաւառում ծայր է տուել մասսայական գաղթականութիւն։

◆ Ջապաղջուրում քիւրդերը մանգաղով կտրել են մի ժանդարմի գլուխը։ Ոճրագործները մնացին առայժմ ազատ։

Նոյն շրջանի Խաչեր գիւղում քիւրդ Սալիհը սպանել է մի կնոջ։

ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԷՆ

—

Բիթլիս, 20 օգոստոս

Հակառակ Թիւրք մինիստրներուն, Թերթերուն և Պիէր Լօտիի ու Ֆարէրի նման օտար Թիւրքասիրաց լաւատեսութիւններուն և նպատակաւոր հաւաստումներուն, երկրի քաղաքական դրութիւնը փոխանակ լաւանալու՝ օր քան զօր կը վատթարանայ։ Քաղաքներու մէջ ամեն օր մինչ կռիւներ ու դատարանական անիրաւութիւններ կը պատահին, գաւառակներու մէջ [illegible] բաւումներ և ինչքի կեղեքումներ կըլլուին. գիւղերու և դաշտերու մէջ սպաննութիւններ ու թալաններ իրարու կը յաջորդեն անընդհատ։

Շաբթուանս մէջ նախապէս Խիզանի քիւրդերու կողմէ Ուսոնայ և Գիւզէլդէրէի Անտ գիւղերէն առեւանգուած երկու հայերու դիակները Քարակոր գիւղի անտառներու մէջ գտնուեցան։ Սպանեալներու ազգականները, փորձառու՝ կառավարութեան յայտնի քաղաքականութեան, որոշած են փոխանակ պարապ ժամանակ ու դրամ վատնելու ու կառավարութեան դիմելու՝ լուռ մնալ ու Աստուած կանչել։

Ուրիշ սուլուխցի վրանաբնակ քիւրդերէն 25 հոգի երէկ գիշեր քաղքէս մի ժամ հեռու Կամախ գիւղի քահանային տանը վրայ յարձակելով քահանան իր մէկուկէս տարեկան տղուն հետ մահացու կերպով վիրաւորեցին։

Օրինական ձևակերպութիւնները կատարելով վիրաւորեալներէն բժշկի դրամ առնելու մտօք տեղւոյս դատարանական պաշտօնեաները ոճրի վայրը փութացին։

Արդիւնքը անշուշտ պիտի ըլլայ խեղճերու վէրքերը գոհունակ սրտով չափել և ըսածները գրի առնել ու բերել ձգել դատարաններու այն յատուկ տոպրակին մէջ, ուր կը գտնուին ցարդ սպաննուող հայերու և ոճրագործ քիւրդերու անունները, որոնք ապագային, երբ երկիրը օտար պետութեան մը ձեռքը անցնի, մեր ազգային պատմութեան տխուր էջերուն վաւերաթուղթերը ըլլալէ զատ ուրիշ բանի պիտի չծառայեն անկասկած։

Հայուն գանգատները, ըլլան բերանացի կամ գրաւոր և ներկայացուին պատրիարքի մը կամ հայ փաշայի մը միջոցաւ, դատապարտուած են անլսելի մնալու. Թիւրքին համար հայը մարդ չէ և հետևաբար իրաւունք չունի պահանջելու և վայելելու մարդկային տարրական իրաւունքները իսկ։

Անցեալները կծուակցի հայ մը կուսակալին դիմելով խնդրած էր, որ կամ իր կալուածները ազատէ չէյխ Աբդիւլ Բակըի ձեռքերէն, և կամ զինքը սպաննէ իր ձեռքովը։ Կուսակալի պատասխանը եղած էր էլաստիկական և անուղղակիօրէն հասկցուցած էր խնդրարկուին, թէ չի յանդգնիր կալուածի մը համար իսլամ կրօնապետի մը հետ գժտուիլ։ Ծիշդ քանի մը օր վերջ էր, երբ հասկցուեցաւ, թէ յիշեալ շէյխի օժանդակութեամբն է սպաննուեր Խայրէդդին Բէրաղին և թէ իբր կաշառք՝ անոր խոստացուած է եղեր այդ կալուածքի խնդրոյն լուծումը ի նպաստ իրեն։

Այսպիսի դէպքեր ու անիրաւութիւններ մեկի տարօրինակ չեն թուիր. մեր լոզական և տեսողական գործարանները վաղուց արդէն վարժուեր են այդօրինակ հրէշութեանց ու զեղծումներու։

Հայաստանի մէջ կառավարութեանց արարքները, իսկ լեռներու մէջ քիւրդերու գործած աւազակութիւններն իրարու հետ կապ ունին, ինչպէս հեղինակներն իսկ իրարու հետ ազգական են և շահակից։ Կառավարական ոչ մի պաշտօնեայ ինքզինքը պատասխանատու չի նկատեր իր ստանձնած գործին մէջ. նա հայը կը նկատէ իր երկրի յառաջդիմութիւնը արգիլող մի տարր, իր հողին մէջ եւրոպական պետութեանց ձեռք բերած capitulation-ներու և concession-ներու պատճառը։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶՈՒՄ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 սեպտեմբերի

Պօրտլանդ.—Ռուս նաւերի պետերը ժողովվեցին առաւօտեան «Րիւրիկի» վրա, ուր եկաւ ծովակալ Բրիգսը, որին Հէսսէնը ներկայացրեց օֆիցերներին։ Յետոյ «Դրէդնօուտի» վրա ժողովված անգլիական նաւապետները ներկայացվեցին Հէսսէնին։ Երեկոյեան Բրիգսը ի պատիւ ռուս օֆիցերների ճաշ տուեց։ Կէսօրին Վէյմուտի քաղաքագլուխն այցելեց Հէսսէնին, որ ժ. 2-ին փոխ-այցելութիւն գործեց և հանդէսով ընդունվեց քաղաքային վարչութեան մէջ ամբողջ կազմի կողմից։ Օֆիցերների մի մասը այսօր Լօնդօն մեկնեց, նաւաստիների մի մասը ցամաք իջաւ։

Հէսսէնը յայտնեց գործակալութեան Թղթակցին, որ Պօրտլանդ այցելելը կրում է մասնաւոր բնոյթ, ինքը՝ ծովակալը Լօնդօն չի մեկնի։

—

Պետերբուրգ.—Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպանատան առաջին քարտուղար Վօլկօվսկին նշանակված է դիւանագիտական գործակալ և գեներալ-հիւպատոս Մարօկկօյում։

—

Նիէվ.—Երկրագործութեան վարչութեան պաշտօնեաները հոգեհանգիստ կատարել տուին Ստոլիպինի գերեզմանի վրա, դնելով պսակ ևս։

—

Թեհրան.—Ժանդարմների մի զօրամաս երկու շվէդացի օֆիցերների հրամանատարութեամբ մեկնեց պաշտպանելու Քիրմանի ճանապարհները։ Զօրամասի հետ մեկնեց անգլիական միսսիայի քարտուղարը։

—

Վիէննա.—Արքիդուքս Ֆրանց-Ֆէրդինանդի ղեկավարութեամբ սկսվեցին մեծ զօրախաղեր Հարաւային Չեխիայում։

—

Բուդապեշտ.—Վախճանվեց արևելագէտ Վամբէրին։

Կոմս Անդրաշին հիմնեց նոր ընդդիմադիր-սահմանադրական կուսակցութիւն, որ պահանջում է վերացնել Տիսսայի օրով տեղի ունեցած իրաւախախտումները։ Կուսակցութիւնը բաղկացած է աւագների պալատի 26 և պատգամաւորների 24 անդամներից։

—

Տրոպաու.—Ժամանեց գերմանական կայսրը, որ մեկնում է աւստրիական Սիլէզիա՝ Զօլցա ամրոցը, նահանգապետ կոմս Լարիշմէնիխի մօտ որսի, ուր կը մնայ երկու օր։

—

Զադար.—Յօգուտ Տրիէստի իտալական համալսարանի կայացած միտինգից յետոյ փողոցներում տեղի ունեցաւ ընդհարում խօրվաթ և իտալացի ուսանողների միջև։ Ոստիկանութիւնը դժուարութեամբ ցրեց ցուցարարներին։

—

Կօպէնհագէն.—Բացվեց րէյխստագը։ Ընտրվեց նախկին պրեզիդիումը։

—

Յուէյվա.—Գործադուլ երկաթուղային բանուորների թիւը հասաւ 7000-ի։

ՉԻՆ-ՃԱՊՕՆԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԵՊԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 սեպտեմբերի

Պէկին.—Լուրերի համաձայն, ճապօնացիք պահանջել են յետ կանչել Չժանսիւնին Նանկինից։

Տօկիօ.—Բացի յայտնի պահանջներից, որոնք առաջադրված են Չինաստանին, կայ դարձեալ մինը, որին տակաւին պատասխան չէ տրված։

Հասարակական կարծիքը հիասթափված է, որ Չինաստանը համաձայնել է կատարել Ճապօնիայի պահանջները։ Լրագիրները գտնում են, որ այդ պահանջները չափազանց պակասաւոր են, մեղադրում են դիպլօմատիայի թուլութեան մէջ և պահանջում են կաբինէտի հրաժարականը։

Վաղը կայսրը վերադառնում է Տօկիօ։

Չինաստան մեկնեց «Իվատէ» յածանաւը։

Նոյեմբերին Նագասակիում ծով կիջեցնեն «Կիրիշիմա» զրահապատ յածանաւը, յունվարին Կօբէում՝ «Խարունա»։ Աշնանը ծով կիջեցվի «Ֆուսօն»։

Կառավարութիւնը բաց է թողնում հեռախօսի ցանցի ընդլայնման համար 5 տարվայ ընթացքում 45 միլիօն իէն։

Լուրերին նայած, Մօտօնօն կը վերադառնայ սեպտեմբերի վերջին։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 սեպտեմբերի

Սօֆիա.—«Միրը», արտատպելով «Рѣчь»-ի յօդուածը, որ կրում է «Փոքր ինչ արդարութիւն» խորագիրը, ցանկութիւն է յայտնում, որպէսզի շուտով վերջանայ հակա-բօլգարական արշաւանքը ռուսական մամուլում, որ ճշմարտութիւն է ընդունում ամեն տեսակ սերբ-ռումին-յունական բանսարկութիւնները։ «Միրը» չէ կասկածում ռուս ժողովրդի եղբայրական զգացմունքներին և ցաւում է, որ ռուսական լրագիրներից մի քանիսը սիստեմատիքաբար հանդէս են գալիս ընդդէմ բօլգարների։

Բէլգրադից տրված այն տեղեկութիւնը, թէ իբր Դանէվը յանձնվում է դատարանի, մտացածին է։

—

Բուխարէստ.—Զօրքերին արձակելու գործողութիւնները աւարտվել են ամբողջ երկրում, բացի Դօբրուջից։

Խ Օ Լ Ե Ր Ա

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 սեպտեմբերի

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ։ Երևան հանվեց խօլերայի կասկածելի չորս նոր դէպք։

—

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ։ Համաճարակի սկզբից Ռումինիայում խօլերայով հիւանդացել են 1132, որոնցից մեռել են 33, առողջացել են 39 հոգի։

—

ՕԴԷՍՍԱ։ Վարվարօվկում խօլերա երևալու պատճառով, գաւառական սանիտարական մասնաժողովը որոշեց միջոցներ ձեռք առնել բարելաւելու գաւառների գիւղերի և քաղաքների սանիտարական դրութիւնը։

ԻՍԼԱՄԸ ԵՒ ՀԱՄԻՍԼԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

VIII

Ամեն անգամ, երբ Թիւրքիան ընկել է կրիտիքական դրութեան մէջ, միշտ դիմել է աշխարհիս մահմեդականութեան։ Իսկ անցեալ դարի սկզբից ի վեր նա միշտ եղել է կրիտիքական վիճակում։

Բայց աւելի յաճախ երկրագնդիս մահմեդականութեան անունից նա սպառնալիքներ է արել քրիստոնեայ պետութիւններին։

Եղել է ժամանակ, որ քրիստոնեայ պե-

տութիւնները նման սպառնալիքները հաշւի են առել։ Եւ զգուշացել են վիրաւոր գազանին կատաղեցնելուց։ Գլխաւոր երկիւղը այդ տարրի բարբարոսութեան մէջ է եղել։ Այդ տարրը օրինական սահմանների մէջ կռուել չը գիտէ։ Նա խտրութիւն չի դընում արդարի և մեղաւորի միջև, պատասխանատուի և անպատասխանատուի միջև։ Մահմեդականի աչքում բոլոր քրիստոնեաներն էլ հաւասար չափով մեղաւոր են։ Երբ նրա ոյժը ուժեղ մեղաւորին չի պատում, նա իր վրէժը առնում է անմեղ թոյլից։

Որպէս շատ դիւանագէտներ, նոյնպէս և հասարակութիւնը այդ հանգամանքը ի նկատի է առել։

Բայց այդ կատակերգութեան ոյժը և նշանակութիւնը հետզհետէ թուլացել է։ Եւ թուլացել է ոչ միայն դիւանագիտութեան և ժողովուրդների աչքում, այլ և մահմեդականութեան աչքում։

Անշուշտ չէ մոռացվել վերջին պատերազմի ժամանակ չէյխ-իւլ-իսլամի հրատարակած կոչը, որ համազօր էր կրօնական պատերազմ յայտարարելուն։

Այդ կոչին որպէս պատասխան մեծ պետութիւնները մի քանի ռազմանաւեր ուղարկեցին Թիւրքական մայրաքաղաքը։

Իսկ ինչ ազդեցութիւն արեց նա մահմեդականութեան վրա։

Եղել է ժամանակ, երբ նման կոչերը ահագին խլրտում էն գցել մահմեդական շրջաններում։ Բայց այս անգամ մի առանձին շարժում չը նկատվեց, եթէ չը հաշւենք Հնդկաստանի մահմեդականութեան սարքած միտինգները, որոնք թոյլատրվում են անգլիական օրէնքով։

Բայց եթէ որոշ շարժում իսկ տեղի ունենար, կարելի չէր մի առանձին արժէք ու նշանակութիւն տալ։

Որոշ պայմաններում հրատարակված կոչերի և համիսլամութեան միջև ահագին տարբերութիւն կայ։ Առաջինը ժամանակաւոր և անցողական մի բան է, երկրորդը՝ միայուն գաղափար։ Առաջին դէպքում, րոպէական տպաւորութեան տակ, մահմեդական տարրը կարող է յուզվել, զոհաբերութիւններ անել, նոյնիսկ խենթութիւններ էլ անել. երկրորդ դէպքում կը ծագեն ծանրակշիռ հարցեր, լուծելի՝ լուրջ և սառն դատողութեամբ։

Համացեղութիւնը, համազգիութիւնը և համակրօնութիւնը վճռական նշանակութիւն ունեցող ֆակտօրներ չեն։ Այն համացեղ, համազգի և համակրօն տարրերը, որոնք դարերով բաժանված են միմեանցից, ապրում են տարբեր պայմանների մէջ, տարբեր շահերի, սովորութիւնների և աշխարհահայեացքների ազդեցութեան տակ—նրանց համախմբումի, համերաշխութեան ու միութեան ճանապարհը խիստ նեղ է, քարքարոտ ու փշոտ։ Այդ բոլոր տարբերութիւնները մի ընդհանուր յայտարարի բերելը եթէ չասենք անհնարին է, գոնէ կարող ենք ասել, որ չափազանց դժուար է։

Մենք գիտենք, որ Պարսկաստանը աստիճանաբար քայքայվում է, և առերևոյթս շատ բնական կը լինէր, եթէ սրա և Թիւրքիայի միջև սերտ միութիւն առաջ գար։

Բայց ոչ միայն սերտ միութիւն չը կայ, այլ Իրանը առաջինը եղաւ, որ անգնահատելի զոհ տուեց համիսլամութեան գաղափարին չը յարելու համար։

Մեր խօսքը պարսից Նասր-Էդդին շահի սպանութեան մասին է։

Ի նկատի առնելով այն, որ Նասր-Էդդին շահը մի կողմից հետամուտ էր պարսիկ հոգևորականութիւնը սանձահարելու, միւս կողմից նա հալածում էր բաբիստներին, շատերը նրա սպանութիւնը վերագրեցին Պարսկաստանի ներքին խռովութեան, ոմանք հոգևորականութեան, ոմանք էլ բաբիստներին։

Բայց հեղինակաւոր և քաղաքական անցքերին ծանօթների կարծիքը բոլորովին տարբեր էր։

Աւելորդ չի լինի համառօտակի արձանագրել այն, ինչ որ տողերիս գրողը այս հարցի առիթով լսել է Կ. Պոլսի պարսից դեսպանատան շատ կոմպէտենտ անդամներից մէկից։

Թիւրքիան համիսլամութեան գաղափարը վերջնականապէս ընդունելուց յետոյ, յանձին սուլթան Աբդիւլ Համիդի, գաղտնի բանակցութիւն է վարում Նասր-Էդդին շահի հետ։ Մի քանի տարի շարունակ շահը այդ բանակցութիւնը ձգձգում է, բայց միևնոյն ժամանակ համիսլամական գաղափարի պրոպագանդան—որ անում են եղել թիւրք գործակալները Պարսկաստանում—չէ արգելում։

Տողերիս գրողին պատմողը այդ ձգձգումը մի քանի տեսակէտից էր բացատրում. նախ՝ երբ թէ ծրագիրը չափազանց խոշոր լինելով, շահը չէր հաւատում նրա աջողութեան. երկրորդ՝ որ քրիստոնեայ պետութիւնները, որոնք անհամեմատ ուժեղ են, ոչ միայն կարող են մահմեդական շարժումը խեղդել, այլ և խեղդել Թիւրքիային և Պարսկաստանին. երրորդ՝ շահը այդ գաղափարը վնասակար է համարել թէ իր գահին, թէ շիա կրօնին և մինչև անգամ Իրանի անկախութեանը։

Թէ այս ենթադրութիւններից որն է ճիշդը, նոյն իսկ հաւանականը, դա ի հարկէ իրան՝ շահի գաղտնիքն է եղել, որն իր հետ էլ գերեզման տարաւ. բայց որ շահը համաձայնութիւն չը կնքեց սուլթանի հետ, դա ամենքիս յայտնի է։ Դեռ աւելին կայ. շահի քաղաքականութիւնը նոյն իսկ շատ ու քիչ զուգահեռական չէր Թիւրքիայի քաղաքականութեան։ Շատերին գուցէ յայտնի լինի, որ հայկական կոտորածների ժամանակ, սուլթանը թէ պաշտօնապէս՝ իր դեսպանի և հիւպատոսների միջոցով և թէ անպաշտօն կերպով՝ իր գաղտնի գործակալների միջոցով շատ աշխատեց շահին ու պարսիկ ժողովրդին գրգռել հայերի դէմ, բայց Պարսկաստանը պատասխանեց արհամարհանքով միայն և ընդհակառակը իր երկրում պատսպարեց թիւրքական արհաւիրքներից ազատված շատ փախստականների։

Սուլթան Համիդը, որ ինքն իրան մեծ դիպլոմատի և եւրոպական դիւանագէտների մտքերի վրա խաղացողի մեծամտութիւնն ունէր, բնականաբար Նասր-Էդդին շահի յամառութեան հանդուրժել չէր կարող։ Եւ նա, որ իր նպատակին հասնելու համար ոչ մի գազանային միջոցի առաջ կանգ չէր առնում, զարմանալի չէ, որ ձեռնարկէր շահին մէջտեղից հեռացնելու գործին։ Համիսլամական գաղափարի իրականացման մէջ նկատված անյաջողութիւնը վերագրվում էր շահի անձնաւորութեանը, որովհետև այնտեղ, ուր չէր հասնում նրա ձայնն ու իշխանութիւնը, պարսիկները սիրով փարում էին համիսլամութեան։ Օրինակ, ղեկավարող շրջանները մեծ հիացմունքով էին խօսում կովկասեան պարսիկների և միւս մահմեդական ցեղերի մասին և մեծ յոյսեր էին դրել նրանց վրա։

Այսպէս էր պատմում յիշեալ կոմպետենտ անձնաւորութիւնը, որը աշխատեցինք արձանագրել այնքան հարազատութեամբ, որքան հարազատութիւն կարող է պահպանել մարդուս յիշողութիւնը երկար տարիների ընթացքում։

Բայց այն, ինչ որ դիւանագիտական գաղտնիք էր և հարկ էր նոյն դիւանագէտներից տեղեկութիւն առնել, շահի սպանութիւնից մի քանի ամիս յետոյ, ժողովրդի լայն շրջաններում փսփսուքի նիւթ դարձաւ։ Խօսում էին թիւրք-պարսկական յարաբերութիւնների լարված լինելու մասին։ Արդէն պարսիկները և պարսկահպատակները սկսել էին հալածվել։ Պարսկական կրօնական սգահանդէսը խիստ հսկողութեան տակ էր դրվել։

Այս բոլորից յետոյ, թէև խիստ զգուշութեամբ, շատերը պնդում էին, որ շահի սպանութեան գործը կազմակերպողը (ըստ ոմանց ինքը՝ ոճրագործը) գտնվում է Կ. Պոլսում և վայելում սուլթանի հիւրասիրութիւնն ու պաշտպանութիւնը։

Այս բոլորից շատ պարզ երևում էր, որ շահի սպանութիւնը ինչ պայմանների մէջ էլ կատարված լինէր, նրա մէջ խառն էր սուլթան Համիդի մատը, և թէ նա զոհ գընաց համիսլամութեան։

Ա. Յ. Մուրադեան

Սամարղանդ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՂՂՎԱԾ «ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Հեռագրով)

Եսսէնտուկի, 2 սեպտ.

Իսկէլիսա Գրիգոր Արծրունու հաւատարիմ պաշտպանի և մեզ սիրելի «Մշակի» հրատարակիչ և նրան հաւատարիմ, վաղաժամ վախճանված Յովհ. Տէր-Մարկոսեանի՝ այդ նշանաւոր մարդասէր հասարակական գործիչի կորուստը խորապէս վշտացրեց մեզ։

Արտաշէս Երիբեկեան, Գէորգ Սուքիասեան, Ալեքսանդր Ցարուքինեան

—

Նիժնի-Նովգորոդ, 28 օգոստոսի

«Մշակի» աշխատակից Յով. Տէր-Մարկոսեանի մահվան առիթով ընդունեցէք ցաւակցութիւններս։ Թ. Գասիկեան

—

Մոսկվա, 27 օգոստոսի

Լինելով «Մշակի» երկարատև և, թւում է, ուշիմ ընթերցողներից մէկը, իմ մէջ այն տպաւորութիւնն էր ձևակերպվել, որ Գրիգոր Արծրունու մահից յետ՝ Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանը «Մշակի» խմբագրութեան գործի մէջ, բառի տեխնիկական մտքով վերցրած, շարունակում էր Արծրունու ձեռքը մնալ։ Իր բազմաթիւ աշակերտներից՝ Գր. Արծրունուն ամենից շատ աջողվել էր իր եսը, իր գրեթէ ամբողջ եսը փոխադրել գլխաւորապէս Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանի անձնաւորութեանը մէջ։ Այդ է պատճառը, որ, Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանի մահվամբ, հայ հասարակութիւնը, բացի նոր կորուստից, ստիպված է ակամայօրէն նորից յիշել իր մեծ վերանորոգչին, իր Գր. Արծրունուն և նորից ցաւ զգալ նրա մահվան առիթով։ Աւելին կարելի է ասել. Տէր-Մարկոսեանի մահվամբ հայ հասարակութիւնը ստիպված է նորոգել իր կսկիծները, որ նա զգաց Արծրունու մահվամբ, որովհետև հայ հասարակութիւնը ընտելացել էր նայել Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանի վրա՝ իբրև Գրիգոր Արծրունու անձնաւորութեան գլխաւոր բեկորներից մէկի վրա, որը, հակառակ իրերի բնական ընթացքին, շարունակում էր մինչև այսօր գոյութիւն ունենալ և կենդանի մնալ։

Ինձ թւում է, թէ Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանի մահվամբ հայ հասարակութիւնը կորցնում է Գրիգոր Արծրունու խնամած ամենահաւատարիմ հոգեորդիներից և ամենաջանասէր, ամենազգայուն, ընդունակ աշակերտներից մէկին։ Առ. Ղուլեան

—

Սլաւեանսկ, 27 օգոստոսի

Թոյլ տուէք հրապարակօրէն յայտնել իմ ցաւակցութիւնը գրչի մեծ հերոս Յովհ. Տէր-Մարկոսեանի մահվան առիթով։ Հանգիստ նրա ոսկորներին։

Բ. Տէր-Յովհաննիսեան

—

Թաւրիզ, 26 օգոստոսի

Դեռ չէին ցամաքել վաղաժամ վախճանված Վահրամ Փիլոսեանի համար մեր արտասուքները, երբ ամսիս 23-ին բօթաբեր հեռագիրը գուժեց «Մշակի» դրօշակը կրողներից մէկի՝ հին աշխատաւոր Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեանի խիստ ցաւալի մահը։

Տխուր լուրը ցնցող տպաւորութիւն թողեց բոլորի վրա։

Մշակականների մի խումբ բաց թողեց մահվան յայտարարութիւն՝ կատարվելիք հոգեհանգստեան համար։

Անցեալ երէկ, օգոստոսի 25-ին, Ղալայի ս. Աստուածածին եկեղեցում, երկսեռ հասարակութեան ներկայութեամբ, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգստեան արարողութիւն ի յիշատակ գրական և հասարակական անմոռանալի գործչի։ Հոգեհանգստից յետոյ առաջնորդական փոխանորդ Կարապետ քահանայ Մանուկեան համակրող հասարակութեան կողմից հեռագրեց ցաւակցութիւն «Մշակի» վշտակիր խմբագրութեան։

Ինտելիգենտ մշակականները որոշել են մօտ օրերս մի երեկոյթ կազմակերպել Թաւրիզում՝ հանգուցեալ Տէր-Մարկոսեանի յիշատակին, հասարակութեանը ծանօթացնելու համար հանգուցեալի գրական և հասարակական գործունէութեան հետ ընդհանրապէս։

Հանգուցեալ գործչի անժամանակ կորուստը մեծ է հայ հասարակութեան և մանաւանդ «Մշակի» խմբագրութեան համար։ Մխիթարութիւն ու խրախուսանք «Մշակի» ղեկավարներին, իսկ յարգանք և յաւիտենական հանգիստ Տէր-Մարկոսեանի նուիրական աճիւնին։ Հայկազուն

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒՐԵՐԻ ՀԵՏ

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 2-ին, կայացաւ Թիֆլիսում երեք գիւղատնտեսական ընկերութիւնների միացեալ նիստը, որին ներկայ էին գերմանական հիւրերը։

Նիստը տեղի ունէր Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկ. դահլիճում։

Հիւրերի համար ցուցադրված էին զանազան տեսակ մրգեր և կաթնային արդիւնքներ։

Կայսերական Կովկասեան Գիւղ. Ընկ. նախագահ իշխան Պ. Գուրիէլին երեք ընկերութիւնների կողմից ողջունեց հիւրերին և ասաց, որ կովկասեան գիւղատնտեսները ուրախ են հաղորդելու գերմանական հիւրերին ինչ որ կարող են անել Կովկասի արդիւնաբերութեան դրութիւնը պարզելու համար։ Նա ընդգծեց, որ գերմանացիները հանդիսացել են իբրև ուսուցիչներ կովկասցիների համար, և ներկայումս կան երիտասարդներ, որոնք ուսանել են Գերմանիայում։ Ներկայ նիստը արդիւնք է այն բարի ցանկութեան, որով կովկասցիները հանդիպում են իրանց գերմանացի հիւրերին։

Ընկերութեան կողմից իշխան Սումբատով կարդաց գերմաներէն լեզուով մի զեկուցում Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան գործունէութեան և առհասարակ գիւղատնտեսական արդիւնաբերութեան վիճակի մասին Կովկասում։

Այնուհետև կատարվեցին մի շարք զեկուցումներ, որոնք ծանօթացրին հիւրերին գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերի արդի կացութեան հետ։

Վ. Վիններ և Ս. Տիմոֆէեվի զեկուցումները հաղորդեցին տեղեկութիւններ այգեգործութեան և դաշտաբուծութեան մասին։ Ջունկովսկի ներկայացրեց տեղեկութիւններ կեանքի մէջ իրականացնել նոր ագրոնօմիական կազմակերպութեան մասին։

Ա. Քալանթար նկարագրեց կենդանաբուծութեան և կաթնատնտեսութեան դրութիւնը, ներկայացնելով կովկասեան պանիրների նմուշներ։

Գերմանական հիւրերի կողմից պրոֆեսոր Աուհագէն յայտնեց շնորհակալութիւն այն սիրալիր ընդունելութեան համար, որ ցոյց տուին Գիւղատնտեսական Ընկերութիւնները Կովկասում, և այն հարուստ տեղեկութիւնների համար, որ նրանք հաղորդեցին գերմանացիներին։ Աուհագէնը յայտնեց, որ նա գտնում է Կովկասը առաջադիմութեան անվիճելի շաւղի վրա։ Ն—ն

ՄԻ ՆՈՐ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆ

«Կովկասի Լրաբեր» կոչված թերթիկը այլևս հանգստութիւն չէ գտնում այն օրից, երբ մի խումբ հայ մարքսիստներ և 21 հայ բանւորներ մերկացրին նրա կեղծ դիմակը և շանտաժիստական նպատակները։ Նա ուրիշ ելք չը գտաւ, եթէ ոչ յայտարարել, որ 21 բանւորները կեղծ են, գոյութիւն չունեն (նամակը բոլոր 21 բանւորների ստորագրութեամբ, ինչպէս և միւս նամակները իրանց ստորագրութիւններով պահվում են «Մշակի» խմբագրութեան մէջ)։ Այժմ էլ իրանց դաղված սիրտը մի քիչ զովացնելու համար Կաղ-Դինները, Մէ-Բիսները, Զ.-երը (այս անուններով են գրում այդ թերթիկի մէջ) հրատարակել են Թիֆլիսում հրատարակվող թերթերի տիրաժի քանակը և, ի հարկէ, այդ ցուցակի մէջ դուրս է եկել, որ «Մշակը» ամենաքիչ տարածումն ունի, ոչ աւել, ոչ պակաս, 2250 օրինակ։

Այս թիւը դիտաւորեալ կերպով խարդախված է։

Գր. Արծրունին իր կենդանութեամբ չը տեսաւ իր տենչանքը, որ «Մշակը» հրատարակվի օրական 1500 հատ, բայց այդ թիւն մօտեցել էր։ Նրա մահից յետոյ «Մշակը» սկսեց աւելի և աւելի տարածվել և հասնել maximum 3500, իսկ minimum 3000 օրինակի, բացառութեամբ ռուս-ճապօնական պատերազմի տարին, երբ նա հրատարակվում էր 5000 օրինակ և աւելի։ Այժմ էս «Մշակի» հրատարակութիւնը նոյն սահմաններումն է՝ 3000—3500 օրինակ, մի փաստ, որ շատ հեշտ է ստուգել փոխարքայի տպարանից, ուր նա տպվում է, և ցենզուրական կօմիտէտից։ Ուրեմն ինչն էր ստիպում հայ թերթիկին ցոյց տալ խարդախված թւանշան. չէ՞ որ կեղծիքը և խարդախութիւնը միշտ բացվում են։

Թէ որքան խարդախված են միւս թերթերի մասին թւանշանները—աւելացրած կամ պակասեցրած—մենք չը գիտենք, բայց պէտք է նկատենք, որ այլ է թերթի հրատարակումը այսքան կամ այնքան օրինակ, այլ է իսկական տարածումը։ Կարելի է

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Պարիզ, 2 սեպտեմբերի (ն. տ.)

Ինչպէս յայտնի է, բալկանեան առաջին պատերազմից յետոյ, մամուլի գրեթէ բոլոր յայտնի օրգանները զբաղվեցին հայկական դատով։ Մի քանի ամսաթերթեր ևս, ինչպէս են «La Revue de Paris»-ն, «Les Documents du Progrès»-ն, Ժողովուրդների Իրաւունքի Պաշտպանութեան Միջազգային Դաշնակցութեան օրգան «Les Cahiers Mensuels»-ը, «Larouss Mensuel»-ը և այլն, և այլն աւելի կամ նուազ ընդարձակ ուսումնասիրութիւններ նուիրեցին։ Միւս կողմից, եղան և մի քանի հրատարակութիւններ, ինչպէս են՝ Մարսէլ Լէարի «Հայկական հարցը փաստաթղթերով լուսաբանված» շահեկան բրօշիւրը, Լիւդովիկ դը Կօնտանսոնի «Բարենորոգումները Ասիական Թիւրքիայում» լուրջ աշխատութիւնը, Վիկտոր Բէրարի «Ստամբուլի մահը» ընդարձակ գործը և այլն, և այլն։

Բալկանեան երկրորդ պատերազմը ժամանակաւորապէս մոռացութեան էր դատապարտել փոքր-ասիական խնդիրները և հայկական հարցը։

Այժմ, սակայն, բալկանեան երկրորդ հաշւեյարդարութիւնից յետոյ, քաղաքական շրջանակների և մամուլի ուշադրութիւնը վերստին դարձել է այդ խնդիրների շուրջը։

«Echo de Paris»-ի լոնդոնեան թղթակիցը, որ արևելեան հարցի հմուտ մասնագէտներից մէկն է և որը իր տեղեկութիւնները քաղում է արժանահաւատ աղբիւրներից, նոյն թերթի օգոստոսի 31-ի համարում հաղորդում է, որ Անգլիան, Գերմանիան և Ֆրանսիան այժմ բանակցութիւններ են վարում փոքր-ասիական, մասնաւորապէս հայկական բարենորոգումների և Բաղդադի երկաթուղագծի նկատմամբ։ Այս լուրը ցոյց է տալիս, որ, բալկանեան ճգնաժամից յետոյ, պետութիւնները, նոյնպէս, ժամանակը եկած են համարում Փոքր-Ասիայի առկախ մնացած խնդիրները կարգադրելու։

Առ այժմ, սակայն, անկարելի լինելով այդ բանակցութիւնների մասին որոշ տեղեկութիւններ հաղորդել, քանի որ մամուլի միւս օրգանները ևս դեռ որևէ մանրամասնութիւն չեն տալիս, «Մշակի» ընթերցողներին ծանօթացնում ենք «Temps»-ի օգոստոսի 23-ի համարում հրատարակված «Թիւրքական տագնապ Ասիայում» յօդուածի հետ, որի հեղինակը, պ. Լուի Պօլ Ալօն, ճշգրիտ կերպով վերլուծում է Թիւրքիայի ներքին դժուարութիւնները Փոքր-Ասիայում։

Դժբախտաբար, «Մշակի» սուղ էջերը չեն ներում այդ յօդուածի ամբողջական թարգմանութիւնը տալու համար, ուստի բաւականանում ենք նրա տիրական մտքերը ներկայացնելով։

Պ. Լուի Պօլ Ալօյի կարծիքով, Թիւրքիան՝ եւրոպական սեփականութիւնները կորցնելուց յետոյ Ասիայում չի կարող մի հաստատուն կայան գտնել։ «Եթէ Թիւրքիայի բարեկամները,—ասում է նա,—Թիւրքիային սիրում են ոչ իբրև գեղարուեստագէտներ, նրա անժխտելի նկարչական գեղեցկութիւնների ու բարքերի հրապուրիչ առանձնայատկութիւնների համար, չը պէտք է մոռանան, որ Փոքր-Ասիայում գոյութիւն ունեն երկու լուրջ ու ծանրակշիռ հարցեր՝ հայկական և արաբական հարցերը, որոնց վրա աւելանում է այսօր բոլորովին մի նոր և նուազ ծանօթ խնդիր՝ հելլէնիզմի առաջադիմութիւնը Անատոլիայի նահանգներում»։

Արաբական հարցը երկու տարբեր ձևերով է ներկայանում։ Առաջինը վերաբերում է բուն իսկ արաբական Թերակղզուն, որ բացառապէս բնակված է արաբներով և որը քաղաքականապէս կիսանկախ մի ռէժիմ ունի։ Թիւրքերի և արաբների միջև սկզբից ի վեր գոյութիւն է ունեցել ցեղային մի զօրեղ հակամարտութիւն, այնպէս որ արաբական ապստամբութիւնները անհամար են օսմանեան պատմութեան մէջ։ Սուլթանը, որպէս խալիֆա, բոլորովին կորցրել է իր հմայքն ու վարկը և այժմ կրօնական, ինչպէս և քաղաքական հեղինակութիւնը Մեկքէի էմիրին է։

Արաբական միւս խնդիրը շահագրգռում է Սիրիայի, Պաղեստինի և Միջագետքի նահանգներին։ Այստեղ էլ Թիւրքը, իր դարաւոր տիրապետութեան ընթացքում, չէ կարողացել հարկադրել ո՛չ կեանքի մասին ունեցած իր հասկացողութիւնը, ո՛չ իր բարքերը և ո՛չ էլ իր լեզուն։ Հազիւ թէ նա կարողացել է ստեղծել միայն մի խարխուլ վարչութիւն, որին արաբները արդէն վատ աչքով են նայում։ Իրերի այս դրութեան մէջ, գործադրվելիք անհրաժեշտ բարենորոգումները պիտի ծառայեն միայն թիւրքական իշխանութիւնը տկարացնելու։

«Temps»-ի թղթակիցը այնուհետև անցնում է հայկական հարցին և ասում է, որ այդ հարցը շահագրգռում է Երզրումի, Դիարբէքիրի, Վանի, Բիթլիսի և Խարբերդի նահանգներին։ Հայերը այս վերջին երեք նահանգներում թւական քանակութեամբ հաւասար են թիւրք և քիւրդ տարրերին՝ միասին վերցրած։ Փոքր-ասիական միւս նահանգներում թիւրքերը տիրապետող լինելով հանդերձ, հայերը բազմաթիւ կարևոր համայնքներ ունենն։

Հայկական հարցը երկու տեսակէտով լուրջ վտանգ է ներկայացնում օսմանեան կայսրութեան համար։ Նախ՝ արևելեան սահմանագլխի վրա նա մի պատրուակ կարող է ծառայել արտաքին միջամտութեան։ Երկրորդ, և ինչ որ աւելի կարևորն է, նա տարրալուծման մի զօրաւոր ազդակ է օսմանեան քաղաքական կեանքում։ Հայերի հաւատարմութիւնը (loyalisme) բացարձակապէս գոյութիւն չունի։ Ամեն մի հայ ներքնապէս անհաշտ թշնամի է թիւրքին։ Որքան որ ատելութիւնը թաղնված է, նոյնքան և աւելի բուռն ու անողոք է։ Համիդական ռէժիմը և Ադանայի սարսափները վերջնականապէս ջախջախել են այն յոյսը, թէ հայերը կարող են հաշտվել թիւրք կառավարութեան հետ։ Ո՛չ մի պատրանք չէ կարելի սնուցանել այդ նկատմամբ։ Արդէն բռնութիւններն ու ոճիրները անվերջ կերպով շարունակվում են Արևելեան Անատոլիայում, ուր այսօր գոյութիւն ունի և մի «քիւրդական հարց»։ Հէնց այն իրողութիւնը, որ հայերը ցրված են, առիթ պիտի ընծայէ կայսրութեան զանազան մասերում դաւաճանութեան*) տարրերը բազմացնելու։ Այսպէս, ուրեմն, արաբական միաձոյլ զանգուածն ու ցրված հայութիւնը, տարբեր միջոցներով, քայքայում ու խորտակում են թիւրքական զօրութիւնը։

Ի՞նչ միջոցներով թիւրքերը պիտի կարողանան ի գլուխ հանել այդ վտանգները։ Լուի Պօլ Ալօն կարծում է, որ ապակենտրոնացման հարցը, իթիլաֆական կուսակցութեան այդ մեծ պատրանքը, անլուծելի է Թիւրքիայում։ Վարչական և ֆինանսական ինքնավարութիւնը, նրա կարծիքով, հնարաւոր է միայն այն ժամանակ, երբ մի կողմից գոյութիւն ունի ուժեղ կենտրոնական իշխանութիւն, որ երկրի ճակատագիրը վարում է քաղաքակրթական որոշ առաւելութիւն ունեցող մի ցեղի անունով, և միւս կողմից, երբ հպատակված ժողովուրդները յարաբերաբար գոհ են իրանց վիճակից։ Մինչդեռ Թիւրքիայում դերերը բոլորովին փոխված են և տիրող ազգի կողմից ամեն մի զիջում նկատվում է ոչ որպէս մի բարիք, այլ որպէս թուլութեան մի ապացոյց։

Լուի Պօլ Ալօն այնուհետև խօսում է հելլէնիզմի վտանգի մասին և ցոյց տալիս, որ փոքր-ասիական բոլոր ափերում, ինչպէս և ներքին նահանգներում, յոյները թւական ահագին ոյժ են ներկայացնում։ Նրանք պահել են իրանց լեզուն, բարքերը, ազգային իդէան և կայսրութեան մէջ՝ առևտրական, բանկային, ճարտարագործական և ազատ ասպարէզներում առաջնակարգ դիրք են գրաւում։

Արաբական, հոծ համախմբութիւնից դուրս, Փոքր-Ասիայում գոյութիւն ունեն 3 միլիոն յոյներ, աւելի քան մէկ միլիոն հայեր, քիւրդեր, չէրքէզներ, դրուզներ, բէդուիններ և այլն, և այլն։ Սրանից հետևում է, որ Փոքր-Ասիայում ևս թիւրքերը իրանց երկրումը չեն։ Իսկական թիւրքերը արդէն աւելի քիչ են, քան ինչ որ կարծվում է, այնպէս որ ճշմարիտ այլացեղ տարրը թիւրքը ինքն է, որ միջին դարում, խեղճ ու թշուառ, Թուրքեստանի խորերից եկաւ տիրեց այն բոլոր երկրներին, ուր պարսիկները, հայերը և արաբները զարգացած քաղաքակրթութիւններ էին հիմնել և որոնց մէջ նա մինչև այժմ ապրեցաւ որպէս մի օտար։

Եզրափակելով իր յօդուածը, Լուի Պօլ Ալօն ասում է, որ թիւրքերի դերը Փոքր-Ասիայում մի օր նոյնքան վճռելի պիտի դառնայ, որքան եղաւ Մակեդոնիայում։

Ե. Սաֆրաստ

*) Մեզ թւում է, որ յօդուածագիրը դաւաճանութիւն բառը գործ է ածում Թիւրքիայի հանդէպ գոյութիւն ունեցող անհաւատարմութեան իմաստով։ Ե. Ս.

հրատարակել 3500, 1000 օրինակ, բայց թողնել դրանց կէսն անվաճառ և ապա ծախել իբրև փաթաթելու թուղթ։ Իսկական տարածումը որոշվում է բաժանորդների թւով, պօստով իւրաքանչիւր բաժանորդին մի-մի հատ ուղարկվող, իսկ այդ կողմից հանրածանօթ իրողութիւն է և կարելի է ստուգել պօստատնից, որ «Մշակը» առաջին տեղն է բռնել և բռնում է այժմ ևս հայ թերթերի մէջ։

Ներկայ կոպիտ խարդախութիւնը մեզ վերջնականապէս համոզում է, որ «Կովկասի Լրաբեր» թերթիկը զուրկ է տարրական մաքրասիրութիւնից և շարունակում է իր շանտաժիստական ուղղութիւնը. հետևաբար մեզ մնում է միայն արհամարհել թերթի քսութիւնները և բանսարկութիւնները, միանգամայն մոռացութեան տալով մթութեան մէջ գործող այդ գրչակներին։

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ

XIV

Մեր գրականութիւնը մի նոր դարաշրջան է անց կացնում։

Հրապարակ են եկել նոր, երիտասարդ և նոյն իսկ պատանի գրողների խմբեր, որոնք իրանց ոյժերն են փորձում հայ գրական ասպարէզում։

Հիմնվել են նոյն իսկ զուտ երիտասարդ ու պատանի գրողների օրգաններ, որոնց քանակութիւնը քանի գնում՝ օր-ըստ-օր աւելանում է, և ներկայումս մեր գրական հրապարակը ողողված է այդպիսի ժողովածուների, ալմանախների բաւականին մեծ հոսանքով, որին սկիզբն է դրել պատանիների Թիֆլիսի օրգան «Պատանի» ալմանախը։

Ուրախանալ կարելի է միայն գրանով, որ մեր գրականութեան մէջ նոր, երիտասարդ հոսանք է մուտք գործում, որը կարող է թարմացնել նրան, զարկ տալ նրա առաջադիմութեանը. սակայն, դժբաղդաբար, երբ ձեռքդ ես առնում այդ՝ օր-ըստ-օր աւելացող ալմանախները, երբ կարդում ես նրանց, յուսախաբութեան ամպն է պատում քեզ։

Եթէ նոր, երիտասարդ ոյժերի հոսանքը ցանկալի է մեր գրականութեան մէջ, պէտք է սակայն այդ հոսանքն էլ որոշ ուղղութիւն ունենայ, պէտք է մի փորձված, ուժեղ ձեռք լինի, որ կարողանայ ուղղութիւն տալ նրան, որ կարողանայ զատել լաւը վատից, կարևորը՝ անպէտքից։ Եւ այդ տեսակէտից դժբաղդաբար երիտասարդների ու պատանիների այդ օրգանները վատ, չափազանց վատ դրութեան մէջ են գտնվում։ Զգացվում է մի ուժեղ, հասկացող ձեռքի պակասութիւնը։

Եթէ այդպիսի ալմանախների գոյութիւնը ցանկալի է մեր մէջ, եթէ նրանք կարող են հրապարակ բերել նոր, ինքնուրոյն երիտասարդ գրողների, որոնք մեր մամուլի ուրիշ օրգաններում գուցէ և հնարաւորութիւն չեն ունենում զետեղելու իրանց գրածները, ինչպէս որ առ հասարակ սխալ կերպով բացատրում են իրանց գոյութեան նպատակը ալմանախների խմբագրութիւնները, այնուամենայնիւ պէտք է նրանք և մի բան աչքի առաջ ունենան, որ ամէն մի նիւթ տպագրել չէ կարելի, որ ամէն մի գրուածք հրապարակ հանելու կարիք չը կայ, ինչպէս որ անում են նրանք։

Վերցրէք, օրինակ, այդ ալմանախների մեծամասնութիւնը և դժբաղդաբար դուք նրանց մէջ շատ քիչ, գուցէ միայն ընդհանուր քանակի 5—10 տոկոսը տանելի գրուածքներ կարող էք համարել, իսկ հսկայ մեծամասնութիւնը անպէտք բաներ են, գրուածքներ, որոնց չը լինելու դէպքում մեր գրականութիւնը ոչ միայն ոչինչ չէր կորցնի, այլ նոյն իսկ աւելի կը շահէր. այնքան անպէտք են լինում երբեմն նրանք։

Մի ուրիշ բնորոշ գիծ։

Ալմանախների նիւթերի մեծամասնութիւնը առհասարակ բանաստեղծութիւններ են լինում, բանաստեղծութիւններ, որոնցով առհասարակ աւելի շատ է տարվում մեր ներկայ երիտասարդ սերունդը և որոնց ներքին բովանդակութիւնը դժբաղդաբար չափազանց թոյլ է լինում և որոնց հեղինակները միշտ գտնվում են ուրիշ ուժեղ բանաստեղծների ազդեցութեան տակ։ Այդ երևում է հետևեալ բացայայտ փաստից։

Եթէ դուք թերթում էք ալմանախների էջերը և կարդում նրանց զետեղած բանաստեղծութիւնները, տեսնում էք, որ նրանք բոլորն էլ անպայման երկու նիւթի շուրջն են պտտում—սիրոյ և կեանքի ցաւերի։

16—20 տարեկան պատանին (ալմանախների աշխատակիցները), որ դեռ կեանքի ցաւերի հետ ծանօթ լինել չէ կարող և որի համար կեանքը մի վարդագոյն երազ է միայն (խօսքն ի հարկէ բացառութիւնների մասին չէ), իր բանաստեղծութիւնների մէջ գանգատվում է կեանքից. նա յոգնել է կեանքի ցաւերից և մեռնել է ուզում։ Նոյն պատանին, որը դեռ չը գիտէ, թէ ինչ է սէրը, իր գրուածքների մէջ սէրն է երգում, որի բերանից, ինչպէս ասում են, դեռ չէ չորացել մօր կաթը, կոյսի սիրուն, համբոյրներին է տենչում, տանջվում է սիրոյ ցաւերից…

Պարզ է, ի հարկէ, որ այդ դէպքում պատանի բանաստեղծը չէ արտայայտում այն, ինչ որ ինքն է զգում, այլ ուրիշների զգացմունքների նկարագրութիւնն է տալիս, ուրիշ գրողների ազդեցութեան տակ է գտնվում, շատ անգամ էլ ուղղակի նմանում է աւելի ուժեղ բանաստեղծներին և նրանց երկերի հարազատ պատճէնն է տալիս։

Ահա այդ տեսակէտից ներկայումս մեզ մօտ գոյութիւն ունեցող ալմանախները ուղղակի սպանիչ ազդեցութիւն կարող են ունենալ մեր երիտասարդ գրողների վրա, որովհետև, ասում եմ, նրանք խմբագրվում են չափազանց անփոյթ կերպով։

Ցանկալի, խրախուսանքի արժանի է, որ պատանի ու երիտասարդ գրողները աշխատում են ինքնուրոյն կերպով հրապարակ գալ, իրանց ոյժերով հրատարակել իրանց գրուածքները. բայց նրանք չը պէտք է մոռանան, որ իրանք դեռ շատ սովորելու բան ունեն՝ նախ քան սովորեցնելը, և իրանց գրուածքների, ալմանախների խմբագրութիւնը անպայման պէտք է յանձնեն իրանցից շատ աւելի բարձր կանգնած և լուրջ փորձառութիւն ունեցող մարդկանց ձեռքը, որոնք և կը կարողանան ուղղութիւն տալ իրանց դեռ չը խմորված տաղանդին։

Այսպէս թէ այդ ալմանախների և թէ գրուածքների գոյութիւնը միանգամայն անպէտք մի աշխատանք կը լինի։

Վաղարշակ Թումանեան

Բագու.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Լուրեր Մեղրից

Մեղրի, 28 օգոստոսի

Փոքր երեխաների մէջ տարածվել էր հարբուխ հիւանդութիւնը, որին զոհ գնացին մի երկու երեխաներ։

Գիւղացիական միութիւն կազմելու մէջ դատապարտված 36 մեղրեցիները հրաւէր են ստացել սեպտեմբերից գնալ կրել, օրէնքով սահմանված, իրանց պատիժը՝ Գորիսի գաւառական բանտում։ Երկու գժի գլորած քարը 36 հոգու բանտ գլորեց… Կեցցեն մեր ժամանակի վիժուածք «հերոսները»…

Մեղրում ուսումնական տարին սկսվում է ձախող պայմաններում։ Ուսուցիչներից երկուսը և հոգաբարձուներից երկուսը բանտ գնացին։

Անցեալ տարվայ տեղական ուսուցիչների ռոճիկները դեռ չէ լրացված. չեն լրացված և ուսուցչական կազմը։

Եփրեմ Վարդանեան

Հրդեհ եւ կողոպուտներ

Հին-Նախիջևան 22 օգոստոսի

Ամսիս 20-ի ցեր. ժ. 1-ին Թմբուլ գիւղի վերին մասում, Թուրքերի թաղում հրդեհ էր ծագել։ Վառվում էր Հիւսէին Ղաֆար-օղլիի 6—700 խուրձից բաղկացած աւլոյի դէզը, որ դիզված էր իր եղբօր՝ Աբդուլլահի ցածլիկ տանիքի վրա, իսկ տանիքին կից շինված էր փայտից՝ խոտով ու եղէգնով ծածկված չարդախ-սրահը։ Այդ չարդախի տակ Թուրքուհիները անդադար շաբաթ կրակ են վառել, որից և առաջացել է հրդեհը և խոտի դէզի մեծ մասը մոխիր դարձրել։

Օգոստոսի 19-ին կողոպտվել է քաղաքիս վերին-թաղեցի կամ թաղագիւղացի Ալեքսան Նաղիբեանը, որ Ռուսաստանից նոր էր եկել հայրենիք։

Նաղիբեանը գնացած է եղել նոյն օրը ցերեկով, մի քանի վերստ հեռաւորութեան վրա, հարևան Քուլթափա գիւղը գինի գնելու և գիշերը վերադառնալիս ժամը 11-ին իրանց գիւղից մի վերստաչափ հեռաւորութեամբ, աղբիւրի մօտ, Թուրքերի թաղին մօտիկ մի քանի հոգի Թուրք սրիկաներ շրջապատելով նրան՝ մերկացրած դաշոյններ դէմ անելով սրտին, պատուիրել են ձայն ծպտուն չը հանել ու պոկվել, հակառակ դէպքում սրախողխող կանեն։ Վերջինս էլ, առանց դիմադրութեան, յանձնում է կողոպտիչներին իր մօտ եղած 170 ր. և ինքը ազատվում։

Դէպքի մասին իմաց տրվեց քաղաքի առաջին մասի պրիստաւին։

Ա. Տ.-Ստեփանոսեան

Աւազակապետ իր ընկերոջ ձեռքով սպանված

Զաքաթալա, 31 օգոստոսի

Զաքաթալայից Թիֆլիս տանող խճուղու վրա ալան-թալան անող աւազակապետ Շաբանի խումբն էլ մի քանի օրվայ ընթացքում ոչնչացվեց. մնացել էր միայն խմբապետը իր մի «հաւատարիմ» ընկերոջ հետ։ Վերջերս նրանք երկուսով մի քանի մարդկանց ու տներ են կողոպտում, թալանում ու թաղնվում քաղաքիցս մի քանի վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Դանաչի գիւղի անտառում։

Այնտեղ սկսում են զանազան քաղմիկի ծրագիրներ կազմել՝ մի շարք հարուստների ու տներ թալանելու, սպանելու նպատակով… Շաբանի ընկերը հակառակում է, չէ ցանկանում սպանութիւններ կատարել. սկսվում է նրանց միջև մի կատաղի կռիւ, որի հետևանքը լինում է այն, որ Շաբանը սպանվում է տեղն ու տեղը։

Ցանցագործը գալիս ներկայանում է իշխանութեանը, պատմում է եղելութիւնը՝ ցոյց տալով սպանվածի ու թալանած, տարած ապրանքի տեղը։

Երէկ գիշեր սաստիկ ձիւն եկաւ մօտակայ սարերում. քաղաքումս հիմա էլ սաստիկ ցուրտ է այդ պատճառով։

Սօլդաղէ

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՇՈՒՇՈՒՄ

Շուշի, 27 օգոստոսի

Ինժեներ Լիւտֆալի-բէկ Բէհբութօվը, որի նախաձեռնութեամբ կազմվում է աւտոմոբիլային հաղորդակցութեան մի ընկերութիւն Շուշուց Եւլախ, յարգեց Տ. Նազարեանին մի յատուկ ճաշկերոյթով, որին ներկայ էին տեղական Թուրք ինտելիգենտ երիտասարդութիւնը և բէգեր։ Համերաշխութեան նուիրված բաժակաճառի վրա Տ. Նազարեան մատնանշեց այն տենչանքը, որ նա սրանից դեռ երեք տասնեակ տարի առաջ ունէր, այն է «Ազբիւրի» կից Թուրք երիտասարդների հետ հրատարակել և Թուրքերէն մի ամսագիր՝ «Կարդաշ» անունով։ Ներկայ եղողները խոստացան իրանց մասնակցութիւնն ու աջակցութիւնը «Կարդաշին», եթէ Տ. Նազարեանը իր վրա առնէ նախաձեռնութիւնն ու ղեկավարութիւնը այդ խիստ անհրաժեշտ հրատարակութեան։

Նոյն Լիւտֆալի-բէկի մօտ կայացաւ և բազմամարդ ճոխ երեկոյթ, ուր ներկայ են եղել բացի Թուրք երևելի հիւրերից և հայ ու ռուս ինտելիգենտ ընտանիքներ։ Այստեղ ի միջի այլոց ներկայ են եղել Եւլախից Շուշի երկաթուղու գիծ տանող Սաւուխմանեանի ընտանիքը և Դաւիթ-խան Աւան-Իւզբաշեանի երկու տղերքը։ Տ. Նազարեան առաջարկել է երիտասարդ Աւան-Իւզբաշեաններին գլուխ կանգնել և Շուշու ժայռի տակից հոսող «Քարին-տակի» (Դաշալթու) գետը բարձրացնել քերծի գլուխը և իբրև մի ջրվէժ հոսեցնել ամբողջ քաղաքի միջով։

Կայացաւ բազմամարդ մի ժողով Շուշում գիւղատնտեսական վարկային ընկ. հիմնելու, որին տեղուտեղը անդամագրվեցին Թուրքերից աւելի քան 90,000 ր., իսկ հայերից էլ ընտրվել է մի մասնաժողով, որ պէտք է հայերի մէջ արծարծէ վարկային այդ ընկերութեան նպատակն ու օգուտը և հրաւիրէ նրանց Թուրքերի հետ միատեղ գործունէութիւնը։

Շուշու Ղազանչեցոց եկեղեցին ծխական ուսումնարան մինչև օրս չունենալը տեսնելով, Տ. Նազարեան յայտնել է իր պատրաստակամութիւնը թեմ. առաջնորդին՝ իր վրա վերցնել ծառայութիւնը Ղազանչեցոց եկեղեցու ստարաբնակ ծխականների միջոցներով ապահովել այդ ուսումնարանը, այն պայմանով, որ անյապաղ կազմվի հոգաբարձութիւն, հրաւիրվեն ուսուցիչներ և սեպտեմբերի մէջ բացվի ուսումնարանը, իսկ ինքն էլ ամբողջ տարվայ ծախսը նոյն սեպտեմբերի ընթացքում հասցնէ հոգաբարձութեան և ապա կազմվի խնամակալութիւն ընդմիշտ հաստատ դրամագլխով ապահովելու այդ եկեղեցու ուսումնարանը, որի ծխականները ղարաբաղցի ստարաբնակ ամենահարուստներն են՝ Ագամեաններ, Առաֆէլեաններ, Բէգլարեաններ, Ժամհարեաններ, Ղուկասեաններ, Խունունցներ և այլն և այլն, որոնցից իւրաքանչիւրը հէնց կարող է տասը ծխական դպրոց ապահովել։

Խորհրդակցութիւն է եղել և Ղարաբաղի թեմի գիւղական դպրոցների ապահովման մասին և առաջարկ՝ նախորդ հոգաբարձուների ու առաջնորդների օրով Ղարաբաղի թեմ. դպրոցին նուիրված անձեռնմխելի վաւնված գումարները լրացնելու և տոկոսները որոշված նպատակին ծառայեցնելու համար։

Զանգակ

ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նոր-Բայազէտ, 21 օգոստոսի

Քաղաքիս մեջլիսական հասարակութեան որոշմամբ տարիներից ի վեր վճիռ է կայացվել՝ տարեկան օժանդակութիւն տալ քաղ. ուսումնարանին 1320 ր., իսկ հայոց ծխակ. դպրոցին՝ 1000 ր. (բացի միջասեան դպրոցները, որոնք պահվում են թէ քաղաք. վարչութեան օժանդակութեամբ և թէ մեջլ. հասարակութեան դրամներով)։ Բայց որովհետև վերջին տարիներում հասարակութեան գանձարանը դատարկ է եղել, ուստի քաղ. ուսումնարանի օժանդակութիւնը մնացել է անվճար, պարտք հաշւելով հասարակութեան վրա։ Այդ առիթով վերջերս խնդիր էր յարուցվել դպրոցական վարչութեան կողմից, որպէսզի այդ պարտքերը լրացվեն, հակառակ դէպքում ուսումնարանը փակման վտանգին կարող է ենթարկվել։

Պէտք է սաել, սակայն, որ այդ գումարը մեր հասարակութիւնը միշտ լրացրել է արօտների կապալադրով։ Այս տարի նոյնպէս կարիք եղաւ ծախել արօտները (խոտի տակը) աճուրդով և փողը յատկացնել դպրոցներին։ Սակայն ժողովուրդը երկու կուսակցութեան բաժանվից. մի մասը—ստորին դասակարգը—դէմ էր ծախելուն, իսկ միւս մասը—առաջնակարգ դասակարգը—կողմնակից էր ծախելու կապալով։

Քաղաքագլուխ Արծրունին, թէպէտ այդ առիթով ժողովի հրաւիրելով հասարակութեանը նորից առաջարկեց համաձայնութեան գալ և արօտները աճուրդով ծախել, բայց ժողովը շատ աղմկալի էր և փակվեց, իսկ ամսիս 14-ին արօտները աճուրդով ծախվեցին։

Նախկին տարիներում թէպէտ մեր արօտները ծախվել էին 1—3000 ր. ոչ աւելի, բայց այս տարի, ի նկատի ունենալով խոտի թանգութիւնը, աճուրդը բարձրացաւ մինչև 3303 ր.։ Եւ այդպիսով լուծվեց դպրոցների օժանդակութեան հարցը, որ հասարակութեան մեծամասնութեան տենչանքն էր։

Թէպէտ մեր ժողովրդի ստորին խաւերն էլ դէմ չեն դպրոցների օժանդակութեան խնդրին, սակայն նրանց ցանկութիւնն էր, որպէսզի քաղաքը ինքը իր սեփական նախաձեռնութեամբ կարգադրէր արօտների հարցը, այն է՝ մի որոշ վճար վերցնէր տաւար-ոչխարից և բաց թողնէր արածելու։ Բայց և այնպէս այդպիսի փորձերը նախկին տարիներում անյաջող են անցել և արօտագինը լրիւ չի ստացվել, կուլ գնալով զանազան գրգված ախորժակների… Ուստի բարւոք համարվեց մի անգամից կանխիկ դրամը առնել կապալառուից և օժանդակել դպրոցներին։

Ինչ վերաբերում է արօտադներին, որոշվեց եղջիւրաւոր անասուններից վերցնել եզան համար 80 կ., կովի՝ 60 կոպ., իսկ ոչխարի՝ 20 կոպ.։ Սրանք վերաբերում են ծախու անասուններին, այն ինչ տան տաւարները արածելու են ձրիապէս, ինչպէս սովորաբար եղել է։

Այսպէս թէ այնպէս՝ արօտներից գոյացած այդ գումարը—3303 ր.—որոշվեց գործադրել այս ձևով. հայոց ծխ. ուսումնարանին 1000 ր. տալ, ռուսաց դպրոցի պարտքերը ծածկել, իսկ աւելորդը պահել տեղական մանր վարկի հիմնարկութեան մէջ։

Որսորդ

ՋԷՆՕՎԱՑԻՆԵՐԻ ԱՅՑԸ ԹԷՈԴՈՍԻԱ

Թէոդոսիա, 24 օգոստոսի

Ինչպէս յայտնի է, այս տարի Իտալիայի Ջէնօվա քաղաքում կայանալու էր ընդհանուր իտալական ցուցահանդէս։ Այդ ցուցահանդէսում ի միջի այլոց պիտի լինեն՝ Թէոդոսիայում ջէնօվացոց տիրապետութեան շրջանի մնացորդների պատկերներից ու լուսանկարներից էքսպօնատներ։

1906 թ. տեղիս հնութիւնների թանգարանի տեսուչ Լ. Պ. Կօլլին սկսում է բանակցութեան մէջ մտնել Լիկուրիական արքայական պատմական ընկերութեան հետ այն հարցի վերաբերմամբ, թէ հաճելի է մի նշանաւոր արձան կանգնեցնել Թէոդոսիայում այն ջէնօվացիների յիշատակին, որոնք հիմնել ու բարձրացրել են Կաֆֆան (Թէոդոսիա)։

Ընկերութեան նախագահ մարկիզ Կեսար Իմպերիալէ դի-Սանտ Անջելօն սիրով ընդունել է Կօլլիի այդ առաջարկութիւնը և հարցը դրել ընկերութեան ընդհ. ժողովին։ Վերջինս յիշեալ ժողովի կողմից ընդունվել է միաձայն և անհրաժեշտ համարվել այդպիսի մի յուշարձան կանգնեցնել Թէոդոսիայում։

Բայց խնդիրը ժամանակաւորապէս մոռացութեան էր տրվել, երբ այս տարի նոյն հարցը նորից արծարծվեց և հասաւ փայլուն հետևանքների։

Այժմ այդ խնդիրը մտել է ընթացքի մէջ ու կիսով չափ գլուխ է եկել։

Եւ ահա ներկայումս այստեղ մեզ մօտ են գտնվում Լիկուրիայի պատական ընկերութեան նախագահը և անդամներից մի քանիսը, որոնք եկել են յիշեալ հարցի առիթով մի շարք հետազօտութիւններ կատարելու նախկին Կաֆֆա քաղաքում։

Օգոստոսի 19-ին Թէոդոսիա ժամանեց «Каффа» նաւը՝ ջէնօվացի հիւրերով։

Առաւօտեան ուղիղ ժամը 6-ին նաւը կամաց լողալով մտաւ ծովի հարաւային կողմի նաւահանգիստը։ Նախտան գեղեցիկ զարդարված էր արքայական ընկերութեան, ռուսական և իտալական ազգային դրօշակներով։

Եկող խմբի անդամներն էին հետևեալ անձինք. նախագահ Լիկուրիական պատմական ընկերութեան՝ մարկիզ-Կեսար Իմպերիալէ դի-Սանտ Անջելօ, պրոֆ. Ֆիլիբերտ Մարիօնէ, պրոֆ. Ալֆրէտ Լիկուրի՝ տեսուչ Ջէնօվա քաղաքի գիտութիւնների ճեմարանի, դոկտոր Օլիմպիօ Ջիօվանի և Արտուր Ֆագիօլի։ Նաւահանգստում ի պաշտօնէ յիշեալ հիւրերին դիմաւորեցին՝ տեղիս թանգարանի տեսուչ Լ. Պ. Կօլլին, այստեղի իտալական հիւպատոս Ֆ. Գ. Դուրանդէն, Ի. Պ. Բօսուլինին և տեղական ոստիկանապետ Պօպօվը։ Այստեղ էր գտնվում ժողովրդի խուռն բազմութիւն, որի մէջ նկատելի էր իր արտասովոր ուրախութեամբ տեղիս իտալական գաղութը։

Նաւահանգստում պաշտօնական տեսակցութիւնը փոխանակելուց յետոյ, հիւպատոս Դուրանդէն հիւրերին առաջնորդեց «Գենուէս» կոչվող հիւրանոցը, ուր առաջուց տեսնված էր պաշտաճաւոր պատրաստութիւն։

Հէնց նոյն օրը իտալական գաղութը, գլուխ ունենալով Դուրանդէին ու թանգարանապետ Կօլլիին, մի բանկետ կազմեց ի պատիւ հիւրերի։ Բանկետին մասնակցելու համար առանձին հրաւէրով կանչված էր տեղիս հայ-կաթօլիկ համայնքի հոգևոր հովիւ Տիմոթէոս վ. Տէր-Կիւլեանը, որը իր հերթին իտալերէն մի բաժակաճառով բացատրեց նախկին ջէնօվացիների և հայերի մօտիկ բարեկամ լինելը, յիշելով որ նրանք մի ժամանակ ապրում էին միասին իբրև հարևաններ Կաֆֆայի մէջ՝ ջէնօվացոց տիրապետութեան ժամանակ։

Բանկետը վերջացաւ գիշերվայ ժամը 12-ին։

Հետևեալ օրը հիւրերը այցելեցին իրանց նախորդներից մնացած բոլոր հնութիւնները ու Թէոդոսիայի պատմական վայրերը, նոյնպէս և Միհրդատ թանգարանը, ուր զետեղված են իրանց ազգի բազմաթիւ հնութիւններ. առանձնապէս հետաքրքրվեցին հայկական մի քանի հնութիւններով, որոնց մէջ աչքի է ընկնում Անի քաղաքից բերված՝ հայոց եկեղեցու քանդակագործ դուռը. Նոյնպէս այցելեցին և աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Յ. Կ. Այվազօվսկիի նկարների գալերէան, ուր անձամբ տեսան Այվազօվսկիի հրաշակերտները։ Ամէն մի տեղ, ուր այցելեցին, լուսանկարեցին։ Իսկ երկու օրից յետոյ «Каффа» նաւով վերադարձան Ջէնօվա։ Նրանք ճանապարհին պիտի այցելէին Սուդակ (ուր կան բերդեր ու ջէնօվական հին եկեղեցիներ), Եալտա, Սեւաստօպօլ, Եւպատօրիա, Օդեսսա և այնտեղից Կ. Պօլիս, որի վրայով եկել էին։

Կ. ս. Աբգարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Էլեկտրաքարշի գործադուլը աւելի սանձարձակեց Թիֆլիսի առանց այն էլ ընչաքաղց կառապանների ագահութիւնը։ Նրանք այսօր զգում են իրանց դիկտատորների դերում և ազգաբնակութեան վրա նստում են իբրև իրանց կթան կովի վրա։ Չը նայած նոյնիսկ ոստիկանապետի խիստ կարգադրութեան, կառապանները նստողներից վերցնում են սահմանված սակագնից կրկնապատիկ, եռապատիկ։ Այսպիսի դէպքերում ինքը ազգաբնակութիւնը պարտաւոր է զսպել ագահ կառապանների կամայականութիւնը, յայտնելով ոստիկանութեանը այն ամէն դէպքի մասին, երբ կառապանը կը համարձակէ սակագնից անգամ 5 կոպէկ աւելի պահանջել։ Թէ չէ՝ ինչպէս ի հարկէ հարուստներն են անում կրկնապատիկ, եռապատիկ գին տալով, կառապանները աւելի են երես առնում։ Ինչ անի խեղճ դասակարգը։

— Մեր ձեռքի տակ ունեցած տեղեկութիւնների համաձայն, էլեկտրաքարշի երթևեկութիւնը կը վերսկսվի վաղը կամ հետևեալ օրը։

— Թիֆլիսի ոստիկանապետը կառապանների կամայականութեան մի երևոյթը սանձահարելու համար անհրաժեշտ է գտել յայտարարել Թիֆլիս քաղաքի բնակիչներին, որ կառապանները իրանց ձիերը փոխում են ցեր. ժամը 3—5-ը, հետևաբար միմիայն յիշեալ ժամանակամիջոցում կարող է հիմք ունենալ կառապանների մերժումը կառք նստել ցանկացողներին՝ թէ անկարող են տանել ձիերի յոգնածութեան պատճառով։ Մինչդեռ խսկապէս, ինչպէս մինչև այժմ վարվում էին կառապանները, այդ մի տեսակ պատրուակ էր իրանց չուզած մարդու դիմումը մերժելու։ Եթէ միւս ժամերին կառապանները մերժեն իրանց դիմողներին, վերջինները պէտք է անմիջապէս դիմեն ոստիկանութեան օգնութեան։

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան զինւորակոչական ատեանում արդէն կազմում են այն երիտասարդների անուանացուցակները, որոնք այս տարվայ հոկտ. 15-ից կանչվելու են զինւորական ծառայութեան։ Այն երիտասարդները, որոնք վայելում են ընտանեկան կամ կրթական արտօնութիւն, պէտք է այժմեանից այդ մասին յայտարարութիւն ներկայացնեն յիշեալ զինւորակոչական ատեանին։

— Գերմանացի հիւրերը Թիֆլիսում իրանց հետաքրքրող հաստատութիւնների հետ ծանօթանալուց յետոյ այսօր մեկնում են Վլադիկաւկազ։

— Կովկասի փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ Շատիլօվը առանձին պարտադիր կանոններ է հրատարակել զէնք կրելու մասին Երևանի նահանգի համար։

— Թիֆլիսում վերջերս բաւականին տարածվել են զանազան վարակիչ հիւանդութիւններ, որոնցից առաջին տեղը բռնում է քութէշը (սկարլատինան)։

— Երէկ «Закавказье» թերթը լոյս չը տեսաւ գրաշարների գործադուլի պատճառով։

— Սեպտեմբերի 10-ից Թիֆլիսում բացվում է նոր երաժշտական դպրոց յայտնի պիանիստ Լ. Պըշնօվի և Ա. Շվէյգէրի նախաձեռնութեամբ։

— Բժշկապետ Յովհաննէս Գասպարեան ամարանոցից վերադարձաւ Թիֆլիս։

— Վերադարձաւ արձակուրդից և ստանձնեց իր պաշտօնը Թիֆլիսի բժշկա-սանիտարական տեսուչ բժշկապետ Կարապետ Ստեփանեանը։

— Թիֆլիսի նահանգապետը հաստատեց քաղաքային դումայի որոշումը՝ յատկացնելու 2000 րուբլի սառցային հարցով զբաղվողների համագումար կազմակերպող բիւրօյին։

— Բաթումից խնդրել են ուղարկել մի սառցային վագօն, որպէսզի փորձ անմի ծաղիկներ ուղարկելու Մօսկվա և Պետերբուրգ։

— Բակտերիօլօգիական քննութիւնը պարզեց, որ այս օրերս հիւանդացած Բակաւօվայի հիւանդութիւնը խոլերա չէ։ Հիւանդ կինը առողջանում է։

— Բակտերիօլօգիական քննութիւնը Թիֆլիսի խմելու ջրի մէջ խոլերայի վիբրիօններ երևան չը հանեց։

— Վլադիկավկազի քաղաքային վարչութիւնը ամբողջ կազմով ներկայացել է Եսսենտուկում ճան. հաղորդակցութեան մինիստրին և խնդրել է այնպէս անել, որպէսզի Կովկասեան լեռնաշղթայով նախագծված երկաթուղին սկսվէ Վլադիկավկազից և առաջադրվէ Թիֆլիսով։

[illegible]

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[illegible] վերջինիս ձայնի վրա օգնութեան եկան դռնապանները։ Դիւաշովը շպրտելով ատրճանակը և սուրը, վազեց դէպի Ցիցիանովի վերելքը և ամենաբարձր սարի գլխից բրան վայր նետեց։ Նրան ներքևում գտան ամբողջ մարմնից շատ ծանր ջարդուածքներ ստացած. նրան անզգայ վիճակում տարան Միքայէլեան հիւանդանոց,ինչպէս նաև վիրաւորվածներ Տրուշկինային և Եֆիմենկօյին, ըստ որում Տրուշկինան մեռաւ, իսկ Դիւաշովին և Եֆիմենկօյին բժշկում են, թէև նրանց կեանքը վտանգված է արդէն։ Պարզվել է, որ մեռած Տրուշկինան մօտ կէս ամիս սիրային կապեր է ունեցել Դիւաշովի հետ և գիշերնա իր վարմունքը կատարեց խանդոտութեան հողի վրա, վճռելով ինքնասպանութիւն գործել։

◆ Սեպտեմբերի 2-ին, երեկոյեան ժամը 9-ին, Հալաբարում կռւի բռնվեցին Վասիլիյ Գասաիշվիլին և Գարեգին Վարդանեանը անձնական հաշիւներից։ Վէճի ժամանակ երկուսը փոխադարձաբար դանակներով իրար վէրքեր հասցրին, որից Գասաիշվիլին մեռաւ տեղում, իսկ Վարդանեանին շատ ծանր դրութեան մէջ տարան Արամեանի անուան հիւանդանոցը, ուր, բժիշկների ասելով, նրա կեանքը վտանգի մէջ է։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Այս թատրոնական սէզոնին Արքունական թատրոնի օպերային խումբը բաղկացած է լինելու հետևեալ անձերից.

Սօպրանօ.—Ալէշկօ (դրամ.), Գզօվսկայա (լիրիք.), Օբակէվիչ (լիրիք.-կօլօրատ.), Էլսօն (լիր.-դրամ.), Կարպօվա (լիր.-կօլ.), Իստօմինա (լիր.-կօլ.), Դօրդանեան (լիր. դրամ.), Զարսկայա (լիր.), Բէր (լիր.), Դանցօվա (լիր.)։

Մէցցօ-սօպրանօ.— Տիխօնօվա, Վասէնկօվա, Ադօրօլ, Շիլլինգ, Լէնսկայա, Լարինա (կօնտրալտօ)։

Տէնօր.—Լազարէվ (դրամ.), Գրիցէնկօ (դրամ.), Սարաջէվ (լիր.), Լէմբա (մեցցօխարակ.), Վլադիմիրօվ (լիր.), Իւչէնկօվ (խար.)։

Բարիտօն.-Բօբրօվ (լիր.), Տարնօվսկի (դրամ.), Դմիտրիէվ (դրամ.), Աֆանասևւ (լիր.), Օլխօվսկի (լիր.-դր.)։

Բաս.—Կուրգնէր (contante), Շվէց (profunte), Արդատօվ (բաս-բարիտօն), Դէմիդօվ։

Կապելմէյստէրներ - Իվ. Պ. Պալիէվ, Բ. Գօսս, Զախ. Պ. Պալիէվ։

Խօրմէյստէրներ—Կօրշօն և Պօլիկարպօվ։

Կօնցերտմէյստէրներ—տ. Լազարեվա և Բօրկօվա։

Ռեժիսեօրներ—Շարօբինդէր, Նիկօլայեվ և Պիչխուլօվ։

Սուֆլեօր—Եվսէեվ։

Պրիմա-բալէրինա—տ. Բադէրզակս։

Բալետմէյստէր—Վակարէց։

Խումբը բաղկացած է 50 հոգուց։ Օրկէստրը՝ 45 արտիստներից։

Կառավարիչ՝ Րէյֆ։

—

Այսօր երեկոյեան գնացքով Թիֆլիսից մեկնում է դերասան Ց. Աբէլեանի կազմած դերասանական խումբը գաւառներում ներկայացումներ տալու համար։ Առաջին ներկայացումը խումբը տալու է Գանձակ քաղաքում. կը տրվի Շիրվանզադէի «Պատուի համար» պիէսը։ Գանձակում մի քանի ներկայացումներ տալուց յետոյ, խումբը մեկնելու է Պարսկաստան (Թէհրանի ուղղութեամբ)։ Հոկտեմբեր ամսին խումբը մտադիր է կենտրոնանալ Բագւում։

Րեպերտուարի մէջ ինքնուրոյն պիէսներից մտնում են Շիրվանզադէի «Պատուի համար», «Նամուս», «Չար ոգի» և նոր պիէս, որ մամուլի տակ է. Ս. Թառայեանի «Ազրայիլը», Աճարոնեանի «Արցունքի հովիտը», Մ. Մանուէլեանի «Հէքիաթը»։

Թարգմանականներից «Օտէլլօ», «Լիր Թագաւոր», «Տրիլբի», «Դօկտօր Շտօկման», «Գարնանային հեղեղ», «Ուրւականներ» «Բելիսարիոն», «Տայֆուն», «Մարդկութեան բարերարներ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Գանձակ, 28 օգոստոսի

«Մշակի» № № 179-ում և 180-ում տըպված՝ Դիտողի «Թուբով պէտք է հերքել» յօդուածը թէև ինձ համար ոչ մի նորութիւն չէ ներկայացնում և ոչ էլ իմ յօդուածի փաստացի հերքումն է, բայց և այնպէս ստիպված ենք մի քանի խօսքով պատասխանել Դիտողին, որը և կը լինի մեր վերջին խօսքը։

Մենք, ինչպէս անցեալ յօդուածում ասել էինք, Զարեքայ վանքի անտառից Գետաբէկի պղնձահանքի գործարանին մատակարարած փայտեղէնի մանրամասն հաշիւն ունենք, որը արդէն ներկայացրել ենք մեր անմիջական իշխանաւոր՝ գլխաւոր կառավարչին։ Այդ հաշիւների հիմքն են կազմում նախ մեր ձեռքի տակ եղած մատեանները և երկրորդ՝ այն պաշտօնական գրութիւնը (№ 749), որի մէջ գրված է.

«Какъ теперь выяснилось, не все показанные намъ въ письмѣ архимандриту Леону отъ 19-го ноября 1912 г. за № 904, количество лѣсныхъ матеріаловъ было доставлено изъ Чарекско-монастырской лѣсной дачи, но доставлялось такъ-же изъ Шамшадинской казенной лѣсной дачи и изъ лѣсовъ бековъ Зульгадаровыхъ».

Այս տողերով բոլորովին հերքվում են Դիտողի յօդուածում առաջ բերված թւերը։ Այնպէս որ՝ ի զուր է կարծում Դիտողը, որ մենք մեր հաշիւները վարագոյրի տակ ենք պահում. ոչ և ոչ. այլ ներկայացնում ենք ըստ պատկանելոյն, բայց պարտական չենք հաշիւ տալու Դիտողին։ Յօդուածագիրը թող լաւ հասկանայ, որ վանքի անտառից փայտ կտրելու իրաւունքը և առհասարակ ամէն մի կարգադրութիւն վերապահված է գլխաւոր կառավարչին, որի ցուցումներով և գնահատութիւնով մենք, որպէս գործադիր մարմին, կատարում ենք ամենայն ինչ։ Վանքի կալքերի կառավարութեան համար կան մատեաններ, որտեղ մանրամասն գտնվում են հաշիւները. իսկ այդ հաշիւները տարին մի անգամ ներկայացվում են հոգևոր բարձր իշխանութեանը՝ սինօդին։

Նորից պնդում ենք, որ մեր հաշիւները բոլորովին ուղիղ են և մենք սև-երես չենք, որ կարիք ունենանք մածնի։

Միևնոյն ժամանակ պահանջում ենք, որ Դիտողը իր իսկական անուն-ազգանունը յայտնէ մեզ, այլապէս մենք մեր առաջվայ պահանջը դնում ենք և յայտնում ենք, որ այդպիսի դիմակաւորներին պարտական չենք հաշիւ տալու։

Զարեքայ վանքի կալուածների կառավարիչ՝ Միքայէլ Տէր-Աւետիքեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

◆ Վիէննայում միջազգային վիճակագրական կօնգրէսում Ա. Զուպրօվը կարդաց մի զեկուցում, որի մէջ մատնանշված էր, թէ զաւակների ծնունդը վերջին տասնամեակում կրճատվել է բոլոր կուլտուրական երկիրներում։

◆ Ինչպէս յայտնի է, Ռօմանօֆների Տան 300-ամեայ յօբելեանի առիթով Պետերբուրգի բանկերը նուիրաբերեցին Թագաւոր Կայսրի տրամադրութեան տակ մի միլիօն րուբլի բարեգործական նպատակով։ Այժմ որոշված է Բարձրագոյն հրամանով յիշեալ գումարը ֆօնդ շինել Ռուսաստանում մայրականութիւնը և նորածիններին պաշտպանող հոգաբարձութեան համար, որ գտնվելու է Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնայի բարձր հովանու ներքոյ։

◆ Պետերբուրգի լրագիրների ասելով, Դումայում շուտով միանալու են գոյութիւն ունեցող բոլոր ազգային կուսակցութիւնների ֆրակցիաները։

◆ Նրանից յետոյ, երբ Լօնդօնի միջազգային բժշկական համագումարը պրօֆ. Էրլիխի գիւտը—«914»—գտաւ հակասիֆիլիսային լաւագոյն միջոց, բրիտանական կառավարութիւնը վճռեց այդ դեղը գործադրել բրիտանական զօրքերի մէջ։

◆ Աւստրիական արտաքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնական օրգանը հերքում է կոմս Բէրխտօլդի հրաժարականի մասին տարածված տեղեկութիւնները։

◆ Յունաց Կոնստանդին Թագաւորը սեպտ. 8-ին ծպտեալ կերպով այցելելու է Ֆրանսիա՝ հանրապետութեան նախագահ Պուանկարէի հետ տեսակցելու համար։

◆ Վերջին տեղեկութիւններից պատելով, Պարիզում հաւատացած են, որ մօտիկ ապագայում նոր պատերազմ Բալկաններում անխուսափելի է։

◆ Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ Ադրիանուպօլսի զօրաբանակի պահանջով յետաձգվեց Թիւրք զօրքերին արձակելու մասին պատրաստված հրամանագրի հրատարակութիւնը։

◆ Թիւրքիան մի նօտա է ուղարկում մեծ պետութիւններին, որի մէջ պահանջում է երաշխաւորութիւններ Բօլգարիային անցնող Արևմտեան Թրակիայի մահմեդական ազգաբնակութեան համար։

◆ Չին-ճապօնական հարցը ստանում է շատ լուրջ կերպարանք։ Ճապօնական զօրքերի առաքումը շարունակվում է ուժգին թափով։ Չինաստանի մի քանի տեղերում արդէն տեղի են ունեցել արիւնահեղ ընդհարումներ։

◆ Չին-ճապօնական յարաբերութիւնները օրէ-օր շատ սուր կերպարանք են ստանում։ Ճապօնական ղեկավար շրջաններում պատերազմը անխուսափելի են համարում։

◆ Տօկիօյից հեռագրում են, որ մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչները յայտնեցին ճապօնական կառավարութեան, թէ չինական երկիրը ճապօնական զօրքերով գրաւելը վերին աստիճանի անցանկալի է։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

2 սեպտեմբերի

ԿՕԲՈՒՐԳ։ Գիշերս փողոցում գազային խողովակը քննելիս պայթում առաջացաւ, որի ուժից մի տուն յօդս ցնդվեց և փլվեց։ Սկսվեց հրդեհ։ Հրդեհաշէջները, հանգցնելով կրակը, ձեռնարկեցին փլատակների տակ մնացածներին փրկելու։ Մինչև առ. ժամը 8-ը հանվեցին 8 վիրաւոր։ Տան բընակիչները բաղկացած էին 18 հասակաւորներից և 10 երեխաներից։ Հանված են երկու տղամարդու, երկու կնոջ և հինգ երեխայի դիակ։ Փլատակների տակ մնում են կրկին չորս երեխայ։

ՄԷԿՍԻԿԱ։ Հարիւր ամերիկացիք, լուրերի համաձայն, ընկել են ապստամբների ձեռքը։

ԻՕՀԱՆՆԻՍՏԱԼ։ Ֆրանսիացի Սեգէնը առ. ժ. 6 ու 53 ր. բարձրացաւ՝ Պարիզ վերադառնալու համար։

ԳԷՏԻՆԳԷՆ։ Օդագնաց Սեգէնը իջաւ ժ. 11 ու 40 րօպէին ուժեղ հակառակ քամու պատճառով։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ։ Հեղեղը ծածկել է Չրով Եկատերինօդար-Նօվօրօսիյսկ գիծը։ Գնացքների երթևեկութիւնը կանգ է առել։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ 1913 թ. օգ. 1-ից ռուս բանւորների $33^0/_0$-ի վրա տարածվում է ապահովագրութեան նոր օրէնքը։

Սեպտ. 28-ին Պետերբուրգում բացվում է համառուսական պտղաբուծութեան ցուցահանդէս ի յիշատակ Ռօմանօֆների Տան 300-ամեակի։

ՆՕՎՕՐՕՍԻՅՍԿ։ Հեղեղը փողոցները ջրի տակ է թողել։ Մի քանի տուն փլված է։ Երկաթուղային երթևեկութիւնը կանգ է առել։ Կան մարդկային զոհեր։

ԿԻԵՎ։ Քաղաքային գործիչների համառուսական համագումարը կը կայանայ սեպտ. 10-ին քաղաքների ֆինանսական դրութիւնը բարելաւելու հարցերի համար։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը (Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ Փօստային գնացքը № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—Փօստային գնացքը № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Փօստային գնացքը № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 24/23 (միայն II և III կարգի վագօններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. ր.50 ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բօրժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բօրժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—9 ժ. 35 ր. եր. Փօստային գնացքը № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Փօստային գնացքը № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Փօստային գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 26/25—(II և III կարգի վագօններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՕՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Պուշկին, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։
Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԳԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—85

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս.-Պետերբուրգի Պետական Կօնսերվատօրիայի գեղարուեստական (պրօֆեսօրների) խորհուրդը 1912 թւի սեպտեմբերի 21-ի նիստում գրուատել է մեր նոր լոյս տեսած

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆԸ

իբրև ՕԳՏԱԿԱՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔ փոքր ու միջին հասակաւոր սաներին երգեցողութիւն դասաւանդելու.

Ծախվում է բոլոր հայ գրախանութներում։

ԳԻՆՆ Է 35 ԿՕՊԷԿ։

Ռոմանոս Մելիքեան
Ազատ Մանուկեան

659։ 8—8

Լոյս տեսաւ նոր տպագրութեամբ

ՅՈՎՀ. ԱՐԱԲԱՋԵԱՆԻ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

Ա., Բ., Գ. և Դ. տարվայ դասագրքերը։

Հաւանութիւն գտած են Կովկասի ուսումն. շրջ. հոգաբարձ. խորհրդի կողմից և ընդունված բազմաթիւ դպրոցներում՝ իբրև օգտակար և հեշտ ուսանելի դասագիրք.

Գումարով գնողներին զեղչ։

Գլխաւոր պահեստը Թիֆլիսում «ԳՈՒՏԵՆԲԵՐԳ» գրավաճառանոցում։

Կազմողի հասցէն՝ Александрополь. Ов. Ал. Арабаджіану.

(օ. մ.) 704. 10—3

ԹԵԼԷԹԻ ծխական երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր է մի փորձված **ՈՒՍՈՒՑԻՉ** կամ ՎԱՐԺՈՒՀԻ։

Ցանկացողները պայմանների մասին կարող են դիմել Նորաշէնի եկեղեցին, Սարգիս տէր-քահ. Շիօյեանին։

730. 1—1

Գանձակի գաւառի **ՔԱՐՀԱՏ** գիւղի եկեղեցական Ստեփանոսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը ՀՐԱՒԻՐՈՒՄ Է մի ձեռնհաս

ՈՒՍՈՒՑԻՉ

բոլոր առարկաների դասատուութեան համար։ Տրվում է 500 ր. ռոճիկ, բնակարան, վառելիք, լուսաւորութիւն։ Դիմել թեմական տեսչին՝ Թիֆլիս, Բէբուտօվսկայա, № 17.

(օ. մ.) 734. 3—1

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ
Գ. ԵՒ Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

Նիկօլայեվսկայա, 36, Վօրօնցօվի արձանի մօտ։ Ընդունելութիւնը երեկոյեան ժամը 4—7-ը։

613. 50—19

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններից

1) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրձինի, I և II հատորներ . . . . . 1 ր. 50 կ.
2) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի . . . . . 40 կ.
3) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ. . . . 1 ր. 20 կ.
4) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արչ. Մխիթարեանի . . . . . 40 կ.
5) ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ . . . . . 15 կ.
6) ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանաձևութեան, Հ. Առաքելեանի . . . . . 50 կ.
7) ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի . . . . . 1 ր.
8) ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի . . . . . 40 կ.
9) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վէպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի . . . . . 40 կ.
10) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի . . . . . 35 կ.
11) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով . . . . . 15 կ.
12) ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի . . . . . 15 կ.
13) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . . . . . 30 կ.
14) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . . . . . 25 կ.
15) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի . . . . . 80 կ.
16) ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ. . . . . . 1 ր. 50 կ.
17) ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլլէրի, Թարգմ. Իս. Յարութիւնեանի. . . . . . 40 կ.
18) ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Աւ. Եղեկեանի. . . . . . 15 կ.
19) ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII. . . . . . 20 կ.
20) ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շխեանի . . . . . 25 կ.
21) ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շխեանի . . . . . 25 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան $30^0/_0$ զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն $25^0/_0$. (6) 10—6

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր և այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետեւեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արեւագերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգրիտ և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այլնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տ ե լ է ֆ օ ն № 67.